

University of Groningen

De legitieme gekwantificeerd

Beuker, Mark

Published in:
WPNR Weekblad voor Privaatrecht Notariaat en Registratie

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2021

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):
Beuker, M. (2021). De legitieme gekwantificeerd: aantallen legitimarissen en hun aanspraken in 2016. *WPNR Weekblad voor Privaatrecht Notariaat en Registratie*, 152(7313), 147-152.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

De legitieme gekwantificeerd: aantallen legitimarissen en hun aanspraken in 2016

1. Inleiding

De legitieme portie garandeert kinderen een aanspraak in de nalatenschap van hun ouder. In veel gevallen zullen ouders dit niet als hinderlijk ervaren omdat zij hun kinderen graag willen bevoordelen. Conceptueel gezien vormt de legitieme desalniettemin een fundamenteel onderdeel van het erfrecht dat een groot deel van het vermogen van de erflater in strijd met wensen van die erflater kan doen toekomen aan legitimarissen. Hoeveel nalatenschapsvermogen hierdoor jaarlijks geraakt kan worden is echter onduidelijk. In de talrijke literatuur over de legitieme bestaat relatief weinig aandacht voor de getalsmatige uitwerking die de regeling maatschappelijk gezien heeft. Voor een volledig beeld van, én een geïnformeerd oordeel over de legitieme portie is het echter van belang om meer precies te zien hoe deze in de praktijk uitpakt.

In de volgende paragrafen komen diverse kwantitatieve aspecten van de legitieme aan de orde. Eerst wordt ingegaan op de hoeveelheid nalatenschappen waarin een erflater kinderen achterliet (§2). Vervolgens bestaat aandacht voor de omvang van legitimaire aanspraken (§3). De laatste paragraaf besteedt aandacht aan de vraag hoe vaak de legitieme portie niet-opeisbaar kan worden gemaakt (§4).

Buiten beschouwing blijft hoe vaak legitimarissen werkelijk een beroep op de legitieme portie doen, omdat voor het beantwoorden van die vraag weinig informatie beschikbaar is. Rechtspraak geeft geen volledig beeld, aangezien veel kwesties nooit bij de rechter komen, en een enquête onder notarissen vereist een uitgebreid onderzoek. De waarde van het verkregen getal zou bovendien beperkt zijn, aangezien de aanwezigheid van de legitieme als wettelijke regeling invloed heeft op het aantal ontervingen en de opvattingen van erfstaters over wat rechtvaardig is.¹ Veel erfstaters die hun kinderen in de legitieme stelden, zouden hen wellicht volledig onterven als de regeling van de legitieme niet bestond.

De onderzoeksresultaten zijn verkregen door het combineren van openbare data van het CBS.² Deze methode heeft als voordeel dat het veel verschillende kwantitatieve aspecten in kaart brengt, maar daarbij passen de kanttekeningen dat gegevens van het CBS niet altijd overeenkomen met juridische begrippen en dat het CBS bij het verzamelen van de benodigde data voor

Mr. drs. M.R. Beuker*

verschillende onderzoeken verschillende begrippen hanteert. Daarom dienen diverse aannames gedaan te worden waarvan de belangrijkste in het vervolg van dit artikel geëxpliciteerd zijn.

Ten behoeve van de overzichtelijkheid zijn slechts voor het jaar 2016 kwantitatieve aspecten van de legitieme portie geanalyseerd. Dat jaar dient als peiljaar omdat dit het meest recente jaar is waarover de benodigde data beschikbaar zijn. In dat jaar zijn 148.997 mensen in Nederland overleden.³ Er is geen reden om aan te nemen dat dit jaar afwijkt van andere jaren.

2. Hoeveelheid nalatenschappen waarin legitimarissen aanwezig zijn

De legitieme kan alleen spelen als een erflater één of meerdere afstammelingen achterlaat. Het aantal erfstaters met één of meer afstammelingen wordt benaderd door cohortvruchtbaarheid, welk begrip aangeeft hoeveel mensen die geboren zijn in een bepaalde periode ooit kinderen hebben gekregen.⁴ Dit getal kan op verschillende

* Promovendus aan de Rijksuniversiteit Groningen. (m.r.beuker@rug.nl)

1. Deze preventieve werking van de legitieme werd in de parlementaire geschiedenis onderkend. Zie *Kamerstukken I 1968/69, 3771*, nr. 133, p. 20.
2. Waar relevant wordt hierna verwezen naar de gebruikte tabellen en databestanden.
3. Dit blijkt uit de tabel CBS Statline, *Overledenen; geslacht, leeftijd, migratieachtergrond en generatie*, Gewijzigd op: 5 augustus 2020.
4. Een ander begrip dat in de literatuur gehanteerd wordt, betreft het totaal vruchtbaarheidscijfer (TFR), dat een indicatie geeft van het verwacht aantal kinderen dat een vrouw zou krijgen als vruchtbaarheidscijfers gedurende haar leven ongewijzigd zouden blijven. Deze verwachting blijkt vaak onjuist.

wijzen berekend worden.⁵ In dit artikel dienen cijfers die gebaseerd zijn op geboortestatistiek als basis.⁶

2.1. Cohortvruchtbaarheid van vrouwen

Voor geboorten in Nederland is vanaf 1950 bekend hoe oud moeders waren toen hun kinderen geboren werden.⁷ Het geboortjaar van een moeder (= geboortjaar m) kan met deze data worden vastgesteld door het geboortjaar van haar kind (= geboortjaar k) te verminderen met de leeftijd van de moeder ten tijde van de geboorte (= leeftijd m). Ergo, geboortjaar m = geboortjaar k - leeftijd m . Voor vaders zijn deze data niet beschikbaar; hun cohortvruchtbaarheid zal later op andere wijze worden vastgesteld.

De data van het CBS laten ook zien of de geborene het eerste, tweede of derde kind van de moeder is. Kinderen die het vierde of volgende kind van hun moeder zijn, werden door het CBS gebundeld in één categorie. Omdat het CBS data weergeeft voor alle kinderen die zijn geboren vanaf 1950, bevat de tabel (zo goed als) volledige gegevens over de vruchtbaarheid van vrouwen die geboren zijn vanaf 1934. Vrouwen die geboren zijn voor 1934 hebben daarentegen wellicht al een kind gekregen voor 1950, waardoor de data van het CBS over hen niet geschikt zijn om hun vruchtbaarheid vast te stellen. Om dit te corrigeren zal daarom voor deze vrouwen worden aangenomen dat de vruchtbaarheid van eerdere generaties niet lager is dan die van latere generaties.⁸

Met de verkregen data kan bepaald worden hoe groot de kans is dat een vrouw met geboortjaar x een kind kreeg in jaar y . De formule daarvoor is als volgt: kans dat vrouw met geboortjaar x een kind kreeg in jaar y = (aantal kinderen geboren in jaar y waarvan moeder geboren is in jaar x) : (aantal vrouwen met geboortjaar x in de Nederlandse bevolking in jaar y).⁹ Nu tevens bekend is of een kind het eerste, tweede, derde, of vierde of volgende kind van de moeder is, kan met een kleine aanpassing van de formule ook bepaald worden hoe groot de kans is dat een vrouw met geboortjaar x in een bepaald jaar een eerste, tweede, derde of vierde of volgende kind kreeg.¹⁰

Om te berekenen hoe groot de kans is dat een vrouw met geboortjaar x ooit een eerste kind kreeg, moet een optelsom gemaakt worden van de kansen dat ze een eerste kind kreeg in een bepaald jaar, voor elk van de jaren vanaf haar geboorte tot haar overlijden. De overledene leefde in alle jaren van haar geboorte tot 2016, ergo: kans dat vrouw tijdens haar leven een eerste kind kreeg = $\sum_{k=x}^{2016}$ kans dat vrouw met geboortjaar x een eerste kind kreeg in jaar k .

2.2. Rekening houden met migratie

De voorgaande methode kan tot een onjuist beeld leiden bij erflaters die niet in Nederland zijn geboren. De voorgaande formules gaan er namelijk vanuit dat een vrouw vanaf haar geboortjaar (of vanaf 1950, zijnde het begin van de geboortestatistiek) tot haar overlijdensjaar 2016 onderdeel uit heeft gemaakt van de Nederlandse bevolking. Voor degenen die in Nederland geboren en overleden zijn, is deze aanname verdedigbaar.¹¹ Bij vrouwen met een eerste generatie migratieachtergrond, dus vrouwen die geïmmigreerd zijn, zal het vaker voorkomen dat 1 of meer van hun kinderen buiten Nederland zijn geboren. Hun kinderen blijven daardoor regelmatig buiten de geboortestatistiek van het CBS. Hierna zal daarom alleen rekening worden gehouden met nalatenschappen van erflaters die in

5. Een andere methode baseert zich op structuurtellingen waarvoor data uit de GBA gebruikt zijn. Over de verschillende meetmethoden onder andere: M. Alders, 'Vruchtbaarheid van allochtone vrouwen: longitudinale gegevens uit de structuurtelling Fertility of foreign women: extracting longitudinal information from stock data', *Maandstatistiek bevolking* 2000, afl. 11.
6. Beschikbare data over cohortvruchtbaarheid zijn deels gedateerd, betreffen vooral relatief jonge erflaters (niet de generatie voor 1945) en laten jonge personen buiten beschouwing. Bovendien zijn bij moeders die geboren zijn voor 1945 zeer regelmatig hun kinderen niet op juiste wijze in het digitale bevolkingsregister terechtgekomen, waardoor het aantal kinderen dat zij hebben, sterk onderschat zou worden als gebruikgemaakt wordt van de structuurtelling. Om deze redenen valt het zelf ontwikkelen van een methode die zich baseert op geboortecijfers voor dit onderzoek te verkiezen.
7. Deze informatie is te vinden in de tabel CBS Statline, *Levend geboren kinderen; leeftijd moeder, volgorde geboorte uit de moeder*, Gewijzigd op: 28 september 2020.
8. Aangenomen wordt dat vrouwen geboren voor 1934 relatief net zo vaak een eerste of tweede kind kregen als vrouwen uit 1934, dat vrouwen geboren voor 1930 net zo vaak een derde kind kregen als vrouwen uit 1930 en dat vrouwen geboren voor 1920 net zo vaak een vierde of volgende kind kregen als vrouwen uit 1920. Voor derde en vierde en volgende kinderen lijkt het representatiever om te vergelijken met 1930 en 1920 dan met 1934. De tabellen geven indicaties dat de vruchtbaarheid toen hoger was. 47,1% van de vrouwen uit 1934 kreeg een derde kind, maar 49,97% van de vrouwen uit 1930 kreeg een derde kind. De vrouwen uit 1934 kregen 42,29% vierde of volgende kinderen, maar de vrouwen uit 1920 kregen er 87,18%.
9. Gegevens over de omvang van de gehele bevolking blijken uit de tabel CBS Statline, *Bevolking; geslacht, leeftijd en burgerlijke staat, 1 januari*, Gewijzigd op: 7 september 2020.
10. Om te bepalen of een vrouw in een bepaald jaar haar eerste kind krijgt, is bijvoorbeeld de volgende formule gebruikt: kans dat vrouw met geboortjaar x haar eerste kind kreeg in jaar y = (aantal eerstgeboren kinderen geboren in jaar y waarvan moeder geboren is in jaar x) : (aantal vrouwen met geboortjaar x in de Nederlandse bevolking in jaar y).
11. Het gaat dan dus om mensen met een Nederlandse achtergrond en personen met een tweede generatie migratieachtergrond.

Nederland zijn geboren.¹² In tabel 1 staan de verkregen resultaten over de cohortvruchtbaarheid van vrouwen.

Geboortejaar erflater, vrouwelijk	Vrouwen die ooit een 1e kind kregen	Vrouwen die ooit een 2e kind kregen	Vrouwen die ooit een 3e kind kregen
1916-1920	88.3%	78.3%	50.0%
1921-1930	88.3%	78.3%	50.0%
1931-1940	89.1%	78.9%	44.7%
1941-1950	89.5%	77.6%	27.3%
1951-1960	84.1%	68.8%	24.8%
1961-1970	82.5%	65.7%	23.1%
1971-1980	79.9%	61.7%	20.7%
1981-1990	62.9%	39.9%	11.3%
1991-2000	9.8%	3.0%	0.5%
2001-2010	0.0%	0.0%	0.0%
2011-2016	0.0%	0.0%	0.0%

2.3. Cohortvruchtbaarheid van mannen

Voor mannelijke erflaters is het niet mogelijk de hiervoor uitgewerkte methode toe te passen. Slechts voor kinderen die geboren zijn vanaf 1996 zijn namelijk data beschikbaar die aangeven wat de leeftijd van de vader was toen het kind geboren werd.¹³ Om toch uitspraken te kunnen doen over de vruchtbaarheid van mannen, zullen de verkregen data over vruchtbaarheid van vrouwen als uitgangspunt dienen, waarop vervolgens aanpassingen worden gedaan om rekening te houden met verschillen in vruchtbaarheid tussen mannen en vrouwen. Het blijkt dat mannen vaker kinderloos blijven dan vrouwen.¹⁴ Vaders hebben gemiddeld wel meer kinderen dan moeders.¹⁵

De kans dat een man ooit een eerste kind kreeg, zal als volgt benaderd worden: kans dat man ooit een eerste kind kreeg = kans dat vrouw ooit een eerste kind kreeg zoals blijkt uit tabel 1 – (verschil in kinderloosheid mannen/vrouwen zoals afgeleid uit demografische gegevens CBS).¹⁶ De kans dat een man een tweede kind kreeg, wordt als volgt berekend: kans dat man een tweede kind kreeg = (kans dat vrouw een tweede kind kreeg + verschil in kans op tweede kind tussen man/vrouw zoals blijkt uit publicatie genoemd in noot 15 * kans van een man op eerste kind). Op vergelijkbare wijze kan berekend worden hoeveel mannen een derde kind kregen. De resultaten van deze benadering staan in tabel 2.

Geboortejaar erflater, mannelijk	Mannen die een 1e kind kregen	Mannen die een 2e kind kregen	Mannen die een 3e kind kregen
1916-1920	85.4%	77.5%	51.4%
1921-1930	85.4%	77.5%	51.4%
1931-1940	86.3%	78.1%	45.8%
1941-1950	86.3%	76.3%	28.9%
1951-1960	80.0%	66.6%	25.2%
1961-1970	74.5%	60.1%	21.7%
1971-1980	67.7%	53.1%	18.3%
1981-1990	59.7%	38.5%	11.2%
1991-2000	9.0%	2.9%	0.5%
2001-2010	0.0%	0.0%	0.0%
2011-2016	0.0%	0.0%	0.0%

2.4. Vooroverleden kinderen

De voorgaande cijfers laten zien hoe vaak de legitieme portie relevant kan zijn in de nalatenschap van een erflater. Het komt echter regelmatig voor dat een erflater weliswaar één of meer kinderen kreeg tijdens zijn leven, maar dat de erflater deze kinderen overleeft. In dat geval zal, tenzij plaatsvervulling mogelijk is, toch geen beroep op de legitieme portie kunnen worden gedaan, art. 4:63 BW. Sterftcijfers van het CBS kunnen gebruikt worden om sterfte van kinderen in kaart te brengen.¹⁷ Uit deze cijfers blijkt de

12. Zij behoren echter wel tot de statistiek die gebruikt wordt om te bepalen hoe groot de kans is dat een vrouw een kind kreeg. Dit betekent dat aangenomen wordt dat de vruchtbaarheid van vrouwen met een eerste generatie migratieachtergrond wordt geacht gelijk te zijn aan de vruchtbaarheid van vrouwen met een Nederlandse of tweede generatie migratieachtergrond gedurende de periode dat eerstgenoemden onderdeel uitmaken van de Nederlandse bevolking. Deze aanname is onjuist, maar het is niet mogelijk om in de bevolkingstabel vanaf 1950 vast te stellen welke achtergrond moeders hadden. De vertekening die hierdoor ontstaat, is relatief gering.

13. CBS Statline, *Levend geboren kinderen; leeftijd vader, rangnummer moeder*, Gewijzigd op: 6 juli 2020.

14. E. Wobma & M. van Hui, 'Cohortvruchtbaarheid van mannen', *CBS Bevolkingstrends 2e kwartaal 2010*, p. 19-24.

15. Ibid. Uit Staat Pariteitsverhoging blijkt hoeveel groter de kans is dat een man die al een eerste kind heeft, vervolgens een tweede kind krijgt, ten opzichte van die kans voor een vrouw. Die informatie is ook beschikbaar voor latere kinderen.

16. CBS Statline, *Demografische levensloop; geslacht en geboortegeneraties (1940 tot 1990)*, Gewijzigd op: 6 december 2018. Voor de oudste generaties waarover geen informatie beschikbaar is in deze tabel, werd aansluiting gezocht bij de oudst beschikbare generatie.

17. CBS Statline, *Overlevingskansen; geslacht, leeftijd*, Gewijzigd op: 17 juni 2020. In het vervolg van dit onderzoek zal geen rekening worden gehouden met plaatsvervulling. Er zouden veel aannames gedaan moeten worden om hiermee rekening te houden.

Tabel 3
Kinderaantallen van erflaters

Geboortejaar erflater	Totaal aantal erflaters	Erflaters zonder levende kinderen	Erflaters met 1 kind	Erflaters met 2 kinderen	Erflaters met 3 of meer kinderen
totaal	137903	15.4%	16.2%	38.8%	29.5%
1916-1920	6629	15.4%	20.4%	36.9%	27.3%
1921-1930	43846	15.1%	17.4%	35.6%	31.9%
1931-1940	40843	13.6%	14.3%	37.2%	34.9%
1941-1950	25278	10.5%	16.9%	47.9%	24.7%
1951-1960	12684	18.6%	15.8%	42.1%	23.5%
1961-1970	5145	22.0%	16.2%	40.2%	21.6%
1971-1980	1479	27.4%	16.4%	37.2%	19.0%
1981-1990	705	39.1%	22.0%	27.7%	11.1%
1991-2000	465	90.7%	6.3%	2.4%	0.5%
2001-2010	132	100.0%	0.0%	0.0%	0.0%
2011-2016	697	100.0%	0.0%	0.0%	0.0%

kans dat een persoon met geboortejaar y zal leven vanaf zijn geboortejaar tot ten minste 2016. Met de volgende formule is het mogelijk te berekenen hoeveel kinderen van erflaters nog levend zijn in 2016: aantal kinderen met geboortejaar y , levend in 2016 = aantal kinderen dat geboren werd in jaar y * de overlevingskans.

Vervolgens is het mogelijk te berekenen in hoeveel nalatenschappen nog één kind leeft, in hoeveel nalatenschappen twee kinderen leven en hoe vaak het voorkomt dat drie of meer kinderen aanwezig zijn.¹⁸ De uitkomsten van deze berekeningen staan in tabel 3. Het geboortejaar van de moeders is vastgesteld zoals uiteengezet in paragraaf 2.1. De leeftijd van vaders blijkt uit meerdere onderzoeken gemiddeld zo'n drie jaar hoger dan de leeftijd van moeders.¹⁹ Er is daarom van uitgegaan dat het geboortejaar van de vader van een kind drie jaar eerder ligt dan het geboortejaar van de moeder van dat kind.

Opvallend is dat zoveel te jonger een erflater is, zoveel te groter de kans is dat deze kinderloos stierf. De enige uitzondering hierop is dat erflaters uit de oudste generaties (1916-1920, 1921-1930 en 1931-1940) juist iets vaker kinderloos stierven dan erflaters uit de generatie 1941-1950, onder andere doordat bij de oudste generaties de kans groter is dat kinderen eerder zijn overleden dan hun ouder. Verder valt op dat erflaters met veel kinderen (3 of meer kinderen) vooral voorkomen in oude generaties en minder in jonge generaties.

3. Omvang van de legitieme porties

De vorige paragrafen gingen in op de aanwezigheid van kinderen om te bepalen hoe vaak een beroep op de legitieme portie mogelijk is. Een andere vraag is hoe groot de aanspraken van

legitimarissen zijn. Voor het berekenen van de legitieme porties is het belangrijk om het breukdeel van de legitimarissen en de omvang van de legitimaire massa te kennen. De in paragraaf 2 verkregen data over het aantal kinderen bieden de mogelijkheid de breukdelen te berekenen. Met behulp van andere data kan rekening worden gehouden met de aanwezigheid van een langstlevende echtgenoot.²⁰ Vanwege het ontbreken van voldoende data zal aangenomen worden dat geen plaatsvervulling optreedt.

Voor de berekening van de legitimaire massa neemt art. 4:65 BW de waarde van de goederen der nalatenschap als uitgangspunt waarop diverse aanpassingen worden gedaan. Data van het CBS over de omvang van nalatenschappen vormen een benadering van deze legitimaire massa. De tabellen van het CBS tonen data over gemiddeld en mediaan vermogen van erflaters, eventueel afhankelijk van de leeftijd en het geslacht van de erflater. Erflaters in de leeftijdsca-

18. Daarbij wordt ervan uitgegaan dat vrouwen die 4 of meer kinderen hadden, niet in de categorieën terechtkomen met 1 of 2 levende kinderen. Dit kan in zeldzame gevallen wel gebeuren.

19. CBS Statline, *Levend geboren kinderen; leeftijd vader; rangnummer moeder*; Gewijzigd op: 6 juli 2020, en E. Wobma en M. van Huis, 'Cohortvruchtbaarheid van mannen', *Bevolkingstrends* 2e kwartaal 2010, p. 19-24.

20. Zie paragraaf 4 voor de wijze waarop bepaald is of een erflater een echtgenoot achterliet.

tegorie 75 tot 85 jaar hadden bijvoorbeeld gemiddeld 114.100 euro nalatenschapsvermogen, terwijl 15 - tot - 25 jarigen gemiddeld slechts 4.600 euro nalieten. Zoals uit tabel 4 blijkt, hebben mannelijke erfslaters doorgaans een grotere nalatenschap dan vrouwelijke erfslaters.

Deze data vormen de best beschikbare benadering, maar uiteraard geen volledig juist beeld van de legitimaire massa. Indien de erfslater tijdens leven bijvoorbeeld schenkingen deed, kunnen deze onder omstandigheden meetellen bij het berekenen van de legitimaire massa, art. 4:65 jo. art. 4:67 BW. Voor dit onderzoek zullen dergelijke giften echter buiten beschouwing blijven, omdat te weinig data beschikbaar zijn om juiste schattingen te maken. Het is ook mogelijk dat in data van het CBS schulden niet zijn afgetrokken van de waarde der nalatenschap, terwijl ze wel relevant zijn voor de legitimaire massa, art. 4:65 BW jo. art. 4:7 BW. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan vereffeningkosten (art. 4:7 lid 1 onder c) of schulden die zijn ontstaan door een beroep op een som ineens van art. 4:35 of art. 4:36 BW (art. 4:7 lid 1 onder f). Met deze schulden zal vanwege het ontbreken van geschikte data ook geen rekening worden gehouden. Tabel 4 geeft een overzicht van de nalatenschappen van erfslaters en tabel 5 van de legitieme porties.

	Gemiddelde nalatenschap vrouw in €	Gemiddelde nalatenschap man in €
Alle geboortejaren	105.900	131.100
1916-1920	90.700	147.700
1921-1930	112.400	135.800
1931-1940	114.100	141.700
1941-1950	110.400	127.200
1951-1960	86.700	147.600
1961-1970	75.600	69.400
1971-1980	19.000	33.600
1981-1990	15.500	15.800
1991-2000	4.600	6.600
2001-2010	800	500
2011-2016	800	500

4. Opeisbaarheid legitieme porties

De positie van legitimarissen wordt op diverse manieren bedreigd. Zo gaat de uitkering van de andere wettelijke rechten voor op de legitieme portie en is de legitieme portie in beginsel niet opeisbaar bij toepassing van de wettelijke verdeling (art. 4:81 lid 2 jo. art. 4:13 BW), indien de overledene een echtgenoot achterlaat die een vruchtgebruik kan claimen op grond van de andere wettelijke rechten (art. 4:81 lid 3 BW jo. art.

Geboortjaar erfslater	Gemiddelde aanspraak legitimaris in €
Alle geboortejaren	19.866
1916-1920	16.858
1921-1930	19.309
1931-1940	20.566
1941-1950	21.621
1951-1960	22.223
1961-1970	13.910
1971-1980	5.562
1981-1990	3.858
1991-2000	2.075
2001-2016	-

4:29/4:30 BW), of indien de erfslater in zijn testament een bepaling opneemt als bedoeld in art. 4:82 BW. De bedreiging van niet-opeisbaarheid kan relatief eenvoudig worden gekwantificeerd.

Opeisbaarheid valt altijd uit te stellen indien de erfslater gehuwd was en hij zijn echtgenoot wil bevoordelen. Het uitstellen is ook mogelijk indien de erfslater een gemeenschappelijke huishouding voerde met een andere levensgezel indien hij met deze een notarieel verleden samenlevingsovereenkomst was aangegaan. Tabel 6 geeft weer hoeveel van de erfslaters gehuwd waren op het moment van hun overlijden.²² Als dat het geval was, kan de erfslater er dus voor zorgen dat de legitieme portie niet direct opeisbaar is. In die gevallen is het denkbaar dat de langstlevende de gehele erfenis opsoupeert. Het is dus maar de vraag of en wanneer de legitimaris zijn legitieme portie daadwerkelijk krijgt uitgekeerd.²³

- Opvallend is dat de omvang van erfenissen sterk afneemt vanaf de generatie 1951-1960. Vervolgonderzoek zou kunnen uitwijzen waardoor dit komt. Jongere generaties hadden minder tijd om te sparen, maar van invloed lijkt ook of een erfslater tijdens zijn leven zelf erfenissen heeft ontvangen van de eigen ouders. De generatie 1951-1960 had bij overlijden in 2016 een leeftijd van eind vijftig of begin zestig jaar. Data over 2013 laten zien dat veel ouders pas overlijden als hun kinderen zestigers zijn: 90% van de vijftigers had nog minstens één levende ouder, terwijl dit bij zestigers slechts 23% was. Zie tabel 1 in de download bij: *Meer AOW'ers maar woningdelen van AOW'ers met volwassen kinderen blijft gelijk*, Den Haag: CBS 2014. Erfslaters uit 1951-1960 hebben dan ook regelmatig geen of slechts één erfenis van een ouder ontvangen en dat zou grote invloed kunnen hebben gehad op hun eigen erfenis.
- CBS Statline, *Overledenen; geslacht, leeftijd, burgerlijke staat, regio*, Gewijzigd op: 15 juni 2020.
- De aanwezigheid van een langstlevende is niet alleen relevant voor de opeisbaarheid van de legitieme portie, maar ook voor de omvang daarvan. Hiermee is rekening gehouden bij het berekenen van de gemiddelde aanspraak van een legitimaris in paragraaf 3.

De bescherming die de legitieme portie geacht wordt te verlenen aan kwetsbare ouderen moet in gevallen waarin de erflater een nieuwe relatie is aangegaan dan ook niet overschat worden.²⁴ De legitieme porties worden in dergelijke gevallen immers niet alleen beperkt door de kleinere omvang van de legitieme porties bij een huwelijk of geregistreerd partnerschap, maar tevens door mogelijke niet-opeisbaarheid van de legitieme portie.

dering voldaan zal zien. Bovenop deze 40% komen nog de gevallen waarin sprake is van een notarieel verleden samenlevingsovereenkomst voor ongehuwde partners.

Het voorgaande schijnt een vernieuwend licht op de maatschappelijke rol van de legitieme portie. Juridisch gezien moge zij, als vordering, dan wel niet meer de crux van het erfrecht vormen, maar economisch gezien vormt de legitimaris nog steeds een factor van belang. Met aanspraken op ruim 6 miljard nalatenschapsvermogen zijn de legitimarissen allesbehalve verwaarloosbare nalatenschapsschuldeisers.

Tabel 6
Percentage gehuwde erflaters

	Mannelijke erflaters	Vrouwelijke erflaters
Alle leeftijden	55%	26%
100 jaar of ouder	10%	0%
95 tot 100 jaar	25%	2%
90 tot 95 jaar	40%	6%
85 tot 90 jaar	54%	15%
80 tot 85 jaar	63%	27%
75 tot 80 jaar	66%	39%
70 tot 75 jaar	66%	50%
65 tot 70 jaar	60%	56%
60 tot 65 jaar	54%	56%
55 tot 60 jaar	47%	55%
50 tot 55 jaar	43%	53%
45 tot 50 jaar	37%	48%
40 tot 45 jaar	33%	43%
35 tot 40 jaar	27%	43%
30 tot 35 jaar	13%	32%
25 tot 30 jaar	11%	16%
20 tot 25 jaar	1%	3%
15 tot 20 jaar	1%	0%
0 tot 15 jaar	0%	0%

5. Conclusie

De legitieme portie kan, zoals te verwachten was, in de meeste nalatenschappen een rol spelen. Slechts 21.276 erflaters overleden kinderloos, terwijl 116.627 overledenen wel kinderen achterlieten. Gemiddelde had een niet-kinderloze erfflater 2,6 kinderen. In totaal hadden dus 303.949 kinderen recht op een legitieme portie in de nalatenschap van hun ouder. Zij konden 37% van de totale waarde van erfenissen in Nederland opeisen. Dit komt neer op een gemiddelde legitieme portie van bijna 20.000 euro.

Hoewel de voorgaande conclusies een aantrekkelijk perspectief aan legitimarissen lijken te bieden, is hun positie vaak onzeker door de aanwezigheid van een langstlevende echtgenoot. De opeisbaarheid van de legitieme portie kan door aanwezigheid van een langstlevende echtgenoot in ongeveer 40% van de gevallen uitgesteld worden op grond van art. 4:81 of art. 4:82 BW. Onze-ker is dan of en wanneer de legitimaris zijn vor-

24. Deze beschermende werking is onder meer genoemd in de parlementaire geschiedenis. Zie *Kamerstukken II* 1996/97, 17141, nr. 20, p. 3.